

המשרד לקליטת העלייה

פעולות ביקורת

נבדקו תהליכי פינוי עולים ממרכזי קליטה לדיור של קבע, ובעיקר עולים ששהו בהם זמן ממושך. הבדיקה נערכה בששה מרכזי קליטה והושלמה במשרד הראשי בירושלים.

פינוי עולים ממרכזי קליטה

ריכוז ממצאים

מרכזי הקליטה הפכו גורם מעכב בתהליך הקליטה בשנתיים האחרונות. הדבר הביא לכך, ששהייתם של רבים מהעולים במרכזי הקליטה היא מעל ששת החודשים המתוכננים ולעתים אף כדי שנה וחצי עד שש שנים. מחמת המחסור בדירות ציבוריות, העומדות לרשות המשרד, הוכוונו למרכזי הקליטה עולים, שמרכזי הקליטה לא נועדו להם מלכתחילה.

לעולים, השוהים במרכזי הקליטה בשכונת גילה בירושלים ושעלו לארץ ב-1983 ו-1984, טרם הוצעו פתרונות דיור.

הטיפול בפינויים של עולים ממרכזי הקליטה באשדוד לא תמיד התנהל לפי ותק של שהות בארץ.

בתיקי העולים לא היו נתונים עדכניים על מצבם הכלכלי, שלפיהם יוחלט על סוג פתרון הדיור שיוצע להם.

המשרד לקליטת העלייה אחראי להכוונת עולים למסגרות מעבר - מרכזי קליטה ומעונות. אלו מתקנים, השייכים למחלקת העלייה והקליטה של הסוכנות היהודית לארץ ישראל והמופעלים בידי עובדיה. עם סגל העובדים במרכז קליטה נמנים מנהל מרכז הקליטה, אם בית, עובדי משק ותחזוקה, מטפלות ועובדים סוציאליים, רכזי חינוך ותרבות, מתורגמנים ומתנדבים. עוד פועלים בו נציגי משרדי ממשלה שונים - מטפל מטעם משרד הקליטה, פקיד השמה של שירות התעסוקה, מנהל אולפן וצוות מורים של האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך והתרבות ורופאים ואחיות של משרד הבריאות.

לפי נהלי המשרד, אמורים להיות מוכוונים למרכזי הקליטה עולים או תושבים ארעיים, בעלי משפחות או יחידים מעל גיל 30 ועד 60, שהם אקדמאים, בעלי מקצועות חופשיים ועצמאיים, ורמת השכלתם מתאימה לזו הנדרשת באולפן: ועולים שהגיעו לארץ כקבוצת עלייה. עולים אחרים, שאינם כלולים בקטיגוריה של הזכאים להתקבל למרכז קליטה, אמורים לקבל פתרון דיור קבע בנמל הכניסה ולרכוש את יסודות השפה העברית באולפן אקסטרני.

לפי אותם נהלים, שהייתו של עולה במרכז הקליטה אמורה להימשך שישה חודשים, כדי שבפרק זמן זה יסתגל לתנאי הארץ וירכוש את יסודות השפה העברית. לימודי השפה מתקיימים באולפן שבמרכז הקליטה במשך חמישה חודשים. בד בבד נבחנות בתקופה זו במשולב ובמתואם האפשרויות לפתרונות תעסוקה ודיור. באותו זמן גם מאורגנים לעולים טיולים, הרצאות וחוגים, למען יעמיקו וירחיבו את הידוע להם על החברה הקולטת לקראת המפגש עמה.

בתוך ששת החודשים פטורים העולים באופן מלא או חלקי מתשלומים שונים, בייחוד בעד לימודיהם באולפן, מגורים בדירה מרוהטת ומצוידת, צריכת גז, חשמל (עד למכסה שנקבעה); מסי עיריה ומים; החזקת ילדיהם בגנון או פעוטון, אגרות חינוך וביטוח רפואי. נוכחות סדירה בלימודי האולפן מזכה את העולים בדמי קיום חודשיים.

עולים, הממשיכים להתגורר במרכזי הקליטה מעבר לששת החודשים, משלמים לסוכנות היהודית שכר דירה ונושאים בהוצאות צריכת גז, חשמל, שירותי חינוך וכו'. עולים שהם מובטלים או לומדים בקורסים או נתמכים על ידי האגף לשירותי רווחה של הסוכנות היהודית נהנים מהנחות.

בסוף 1985 פעלו בארץ 56 מרכזי קליטה ובהם מתקנים למגורי משפחות עולים, זוגות נשואים צעירים או קשישים שאין להם ילדים ועולים יחידים. לפי נתוני הסוכנות היהודית, בתחילת 1985 שהו במרכזי הקליטה, 15,917 עולים. במועד זה היה "מבצע משה", שבמסגרתו עלו עולי אתיופיה, בעיצומו, ובהדרגה הלך וגדל מספרם של העולים במרכזי הקליטה; באפריל 1985 הגיע המספר ל-16,679 נפש. בסוף 1985 ירד המספר ל-13,788 ועד ספטמבר 1986 ל-9,295. במרכזי הקליטה כ-15,400 מקומות והתפוסה במשך 1985 משקפת את ניצולם המירבי עקב העלייה הגדולה מאתיופיה וכן כתוצאה מכך, שעולים אחרים שהו במרכזי הקליטה מעבר לתקופת ששת החודשים הרצויה. כך לדוגמא, בינואר 1985 בעיצומו של "מבצע משה", היה מספרם של העולים, ששהו במרכזי הקליטה בין חצי שנה לשנה, 2,266; בין שנה לשנתיים-2,936; ומעל שנתיים - 1,623 - רובם עולים שאינם מאתיופיה.

בחודשים מאי - ספטמבר 1986 בדק משרד מבקר המדינה את טיפולו של המשרד בעולים במרכזי הקליטה. הביקורת התמקדה בייחוד בטיפול המשרד בעולים, ששהו במרכזי הקליטה מעבר לזמן המוקצב להם, ובמאמציו לפינויים לדיור קבע. הבדיקה נערכה במשרד הראשי בירושלים ובשש מרכזי קליטה שנבחרו מזגמית - גילה א' וב' במחוז ירושלים והדרום, "בית קנדה" ו"פלדות" באשדוד, הכפופים ללשכת אשדוד, ובאר שבע א' וג' במחוז באר שבע והנגב⁽¹⁾.

מדיניות המשרד

1. בשנים 1984 ו-1985 התווה המשרד בנושא מרכזי הקליטה דרך טיפול חדשה. בתחילה התייחס המשרד לתפוסה שבמרכזי הקליטה ולכך שחסרים מקומות בשביל עולי אתיופיה, שהגיעו ב"מבצע משה". בהמשך דן המשרד בצורך לקבוע מסלול קליטה חלופי לעולים מבריה"מ בהיפתח שערי אותה ארץ לעלייה של ממש.

במסמכי המשרד השונים מכונים מרכזי הקליטה "צוואר בקבוק" בתהליך קליטת עולים בארץ. בנייר עמדה, שגיבש מנכ"ל המשרד באפריל 1985, הוא הטעים, כי השהייה הממושכת במרכזי הקליטה הייתה כרוכה בעלות כלכלית גבוהה מהנדרש והרצוי וכן פגעה בתהליכי הקליטה. השהייה הממושכת יצרה, לפי הערכת מנכ"ל המשרד, תלות של העולים במוסדות הקולטים ועיכבה את יציאתם לעצמאות; פגעה בתפקוד המשפחתי עקב הליווי הצמוד המתמשך של המטפלים; פגמה בתהליכים לימודיים בשל הניתוק מהסביבה הרחבה; פיתחה הרגלים למציאות שונה מזו הצפויה מחוץ למרכז הקליטה; מיתנה את הלחץ למציאתם של פתרונות דיור וגרמה ניתוקו של מרכיב הדיור משאר מרכיבי הקליטה - תעסוקה, חינוך וחברה.

(1) לעולים מאתיופיה קבע המשרד מסגרת טיפול נפרדת ומזורזת, והיא נסקרה בדו"ח השנתי 36, עמ' 688.

ממסמכי המשרד עולה עוד, כי היה סבור, ששהיית העולים במרכזי הקליטה מעבר לשישה חודשים באה בעטיו של שינוי במדיניות השיכון לעולים וליעדים סוציאליים אחרים (ראה גם דו"ח שנתי 33, עמ' 277). השינוי התבטא בהפחתה ניכרת במספר הדירות הציבוריות בתנאי שכירות, שהיקפה משרד הבינוי והשיכון לעולים. זאת ועוד, רוב הדירות שהוקצו למשרד, היו "דירות מתפנות", שאוכלסו בעבר בעולים והיו איפוא, בדרך כלל, באיכות ירודה. הפתרון העיקרי לבעיית הדיוור של העולים היה באמצעות משכנתאות לרכישת דירות בשוק החופשי. לדעת המשרד, פתרון זה הוא מעבר ליכולתם הכלכלית של מרבית העולים, בין השאר, בשל מצב התעסוקה במשק והשחיקה שגרמה האינפלציה לערכן הריאלי של המשכנתאות. בנסיבות אלו, העדיפו רבים מהעולים להישאר במרכזי הקליטה בתקווה, שבסופו של דבר תוצע להם דירה ציבורית בתנאי שכירות. פתיחת "צוואר הבקבוק" כאמור חייבה, לדעת המשרד, את גיוון מסגרות הדיוור הארעיות המוצעות לעולים בקליטה הראשונית – תוך מתן עדיפות לדירות שכורות והשתתפות בכיסוי שכר דירה – וגיבוש מתכונת חדשה לסיוע בתחום דיוור הקבע.

2. המשרד נתן ביתר שאת את דעתו למצב במרכזי הקליטה, כאשר לא נמצאו בהם די מקומות לעולי אתיופיה, שהגיעו ב"מבצע משה", והיה הכרח לשכן רבים מהם בבתי מלון והארחה ובמרכזי קליטה ארעיים, ("מתקפלים"). בעניין זה ובעניין מבצע פינוי מרכזי קליטה ראה דו"ח שנתי 36, עמ' 688.

3. באפריל 1985, בהיות ההכנות למבצע פינוי מרכזי הקליטה בעיצומן, הטיל מנכ"ל המשרד על צוות פנימי בראשות המשנה למנכ"ל להתוות תכנית אב לקליטת עלייה מבריה"מ. התכנית נועדה לאפשר היערכות מוקדמת של משרדי הממשלה ויתר המערכות הקולטות לקליטת עלייה גדולה של עולים מבריה"מ ובכך למנוע היווצרות מצב דומה לזה, שאילו נקלעה מערכת הקליטה ב"מבצע משה". במארג 1986 סוכמה תכנית האב ובאמצע מאי 1986 היא אושרה בהנהלת המשרד.

תכנית האב מציגה תפישה כוללת של תהליך הקליטה הן במונח של משך הקליטה, מעת הגיע העולה לארץ ועד התערותו בחברה, והן במונח של תחומי הקליטה – הקליטה הראשונית, דיוור, הבטחת הכנסה ותעסוקה, חינוך, הנחלת הלשון, בריאות וקליטה חברתית. פרק מיוחד ונרחב הוקדש לקליטה הראשונית, למסגרות המעבר ולהקצאת דיוור הקבע. לפי התכנית, עולים, שיבקשו מגורים ארעיים בדירות שכורות, יוכוונו הישר מנתב"ג לישוב שלפי בחירתם ולדירה שכורה הרצויה להם. עולים אחרים יוכוונו, לפי בחירתם, ישירות למרכזי קליטה באזורי פיתוח; צעירים יחידים, למעונות עולים; וסטודנטים, לאולפני קיבוץ.

תכנית האב מציעה איפוא, ככלל, שינויים במערך הקליטה בישראל, בין השאר, על ידי ביטול של חלק ממרכזי הקליטה, הקצאת פתרונות דיוור ארעיים וקבועים על בסיס שונה מהנקוט כיום והקמת מערך שירותים תחליפי לזה הקיים במרכזי הקליטה.

התכנית הומצאה באמצע חודש נובמבר 1986 להנהלת הסוכנות היהודית ולמשרדי הממשלה הנוגעים לדבר לקבלת הערותיהם, תוך בקשה להקים ועדת תיאום בין משרדית בהשתתפות המנכ"לים, אשר מתפקידה יהיה לקבוע נהלים ודרכים להפעלתה. בינתיים החל המשרד ליישם חלק מעקרונותיה וקבוצות עולים מדרום אפריקה ואמריקה הלטינית שנקלטו בירושלים ובראשון לציון הוכוונו לדירות שכורות. בסוף ינואר 1987 אושרה תכנית האב על ידי הממשלה.

4. בתחילת פברואר 1986 סיכמו מנכ"לי המשרד ומשרד הבינוי והשיכון תכנית חדשה לשיכון עולים. לפי הערכת המשרד, תכנית זו אמורה לתת מענה לצורכי דיוור הקבע של כלל העולים, ובהם העולים שבמרכזי הקליטה. בתכנית הותוו מסלולי הסיוע הרגילים – משכנתאות, דירות ציבוריות בתנאי שכירות והשתתפות בשכר דירה בדירות שכורות מבעלים פרטיים. בראשית יוני 1986, כשלב ראשון, הופעלה תכנית משכנתאות חדשה. בראשית ינואר 1987, כשלב שני, הופעלה תכנית סיוע בשכר דירה לעולים המתגוררים בדירות שכורות.

במועד סיכום הבקורת, בפברואר 1987, עדיין קיימו המשרד ומשרד הבינוי והשיכון דיונים לסיכום פרק הדיוור הציבורי, המוקצה בתנאי שכירות. לפי דיווחים שקיבל המשרד ממשרד הבינוי והשיכון,

ניתנו בין יוני לספטמבר 1986 לפי תנאי התכנית החדשה, 1,296 משכנתאות לעומת 668 משכנתאות בחדשים ינואר - מאי 1986 לפי תנאי תכנית המשכנתאות הקודמת.

הטיפול בעולים בשישה מרכזי קליטה

משרד מבקר המדינה בדק בשישה מרכזי קליטה שבמדגם את התיעוד על הטיפול הן בעולים, ששהו בהם בסוף 1985 ותחילת 1986 והמתינו לפתרון דיור, והן בעולים שפנו מהם במשך שנת 1985.

לפי נתוני הסוכנות היהודית, שהו בסוף 1985 בשישה מרכזי הקליטה 542 משפחות ועוד 178 עולים יחידים, יחד 1,416 נפשות. מספר זה מהווה כ-10% מכלל העולים, ששהו באותה עת במרכזי הקליטה ברחבי המדינה.

1. לפי נתונים שסוכם על ידי הביקורת, כמחצית ממספר העולים במרכזי הקליטה גילה א' וב' בירושלים ופלדות ובית קנדה באשדוד שהו בהם, בעת עריכת הביקורת, שנה וחצי עד שש שנים. מספר משפחות שהו אף מעבר לתקופת הזכאות כעולים, הנמשכת חמש שנים. כנגד זה, העולים, ששהו במרכזי הקליטה בבאר שבע, היו ברובם הגדול מעליית 1985 ו-1986. השוני במשך השהייה של העולים במרכזי הקליטה בירושלים ובאשדוד מחד ובמרכזי הקליטה בבאר שבע מאידך מוסבר על ידי המשרד במחסור בדירות ציבוריות שלרשות המשרד בירושלים ובמרכז הארץ, ואילו בעיירות הפיתוח במחוז באר שבע והנגב היו למשרד דיירות, דבר שאיפשר פינוי מהיר יחסית של עולים ממרכזי הקליטה לדיור קבע.

2. מנתונים, שרוכזו על ידי משרד מבקר המדינה, עולה, כי ב-1985 פונו מששת מרכזי הקליטה שנבדקו 241 משפחות ו-80 יחידים, שמנו יחד 897 נפשות (בסוף 1985 היו במרכזי הקליטה כאמור 542 משפחות ו-178 יחידים, שמנו יחד 1,416 נפשות). היקף הפינוי גדול למדי: אולם רק ל-168 משפחות ול-16 יחידים, שמנו יחד 603 נפשות, הוקצה פתרון דיור קבע (דירה ציבורית או משכנתא), ואילו יתרם - 76 משפחות ו-64 יחידים, שמנו 294 נפשות - פונו לדיור ארעי (דירות שכורות, קרובי משפחה וכו'), כך שבעיית דיורם עדיין לא באה על פתרונה המלא.

3. פינוי מרכזי הקליטה אמור להתבצע לפי תור, כך שכל הקודם לעלייה קודם לפתרון דיור. זה מתייחס בראש וראשונה להקצאת דירות ציבוריות כתנאי שכירות בשל מחסור בסוג זה של פתרון דיור.

מהשוואת מועדי עלייה של עולים, שהתפנו לדירות ציבוריות, אל אלה של עולים, שעדיין שוהים במרכזי הקליטה, התברר, כי במרכזי הקליטה באשדוד לא תמיד הוקפד על שמירת התור. היו מקרים, שעולים, שהתפנו לדירות ציבוריות, עלו ארצה במועד יותר מאוחר מעולים שטרם התפנו. לא ניתן היה לברר, מדוע לא נשמר התור.

4. משרד מבקר המדינה בדק מדגם של 75 תיקי עולים, שהוכוונו למרכזי הקליטה עד סוף דצמבר 1984, ובעת עריכת הביקורת שהו בהם זה שנה וחצי ויותר: 45 תיקים של 31 משפחות ו-14 יחידים מבין 94 משפחות ו-37 יחידים ששהו במרכזי הקליטה גילה א' וב' ו-30 תיקים של 20 משפחות ו-10 יחידים מבין 43 משפחות ו-19 יחידים במרכזי הקליטה פלדות ובית קנדה.

(א) כפי שצויין בראשית הפרק, מרכזי הקליטה אמורים להתאכלס רק בעולים אקדמאים או בבעלי מקצועות חפשיים ובעצמאים ובקבוצות עלייה שרמתם מתאימה לנדרש באולפן. מתיקי העולים שנבדקו עולה, כי כשני שלישים ויותר מראשי משפחות העולים היו בעלי השכלה עממית ותיכונית, שעסקו בחוץ לארץ באומנויות של נגרות, חייסות, צורפות וכו' או היו פקידים וזוטרים; כעשירית היו בוגלי הפרישה מעבודה; היתר (כ-25%) היו אקדמאים ובעלי מקצועות חופשיים. חתך זה משקף, לפי הסברי המשרד, את המצב בכלל מרכזי הקליטה בארץ. החתך הוא תוצאה מאי - יכולתו של המשרד להקצות פתרונות דיור לעולים, שאמורים היו לקבל דיור קבע בהגיעם לארץ (קליטה ישירה) בעקבות השינוי במדיניות הסיוע בדיוור ציבורי לעולים ולשאר זכאי הסיוע במדינה (ראה בדו"חות שנתיים

של מבקר המדינה - 33 עמ' 277 ו-35 עמ' 615 ולגבי שיכונם של עולי אתיופיה במרכזי קליטה - דו"ח שנתי 36 עמ' 688).

(ב) מעיון בתיקי העולים עולה, כי מצבם הכלכלי בתקופה הראשונה לעלייתם חייב מתן סיוע כספי של המשרד עד להשמתם בעבודה קבועה: ל-37 משפחות ניתנו דמי אבטלה בתום הלימודים באולפן; ל-30, דמי קיום בתקופת הלימודים במרכז למידה; ול-17, דמי קיום בזמן ההכשרה בקורסי הכשרה והסבה מקצועית. לשש משפחות נמשך הסיוע שנתיים ויותר מאז עלייה. שבע משפחות עולים נהנו מהשלמת הכנסה גם אחרי השמת ראש המשפחה בעבודה; ושבע אחרות קיבלו סיוע מהאגף לשירותי רווחה של הסוכנות היהודית.

בכל התיקים, למעט שבעה, לא היו נתונים עדכניים על התקופה שמעבר לחודשי קליטתם הראשונית של העולים ובפרט נתונים על השמתם בעבודה קבועה ועל השתכרותם. האמור מתייחס במיוחד לעולים, שמצאו עבודה ככוחות עצמם, אך גם לאלו, שהשמתם בעבודה נעשתה בהכוונה ובסיוע קרנות התעסוקה השונות של המשרד.

בהעדר נתוני תעסוקה לא הייתה למשרד גם אפשרות לקבוע, מי מהעולים, על פי מצבו הכלכלי, יוכל לעמוד בתנאי משכנתא לרכישת דירה בשוק החופשי ולמי יש להקצות דירת עולים בתנאי שכירות. ההחלטות בעניינם של עולים, שפנו בכקשת דיוור, לא ניתנו אפוא על סמך נתונים כאלה. לדעת הביקורת, דרושים הנתונים כקשר לטיפול בפינוי של עולה ממרכז קליטה והקצאת דיוור מתאים לו.

(ג) מבדיקת 45 תיקי העולים במרכזי הקליטה בגולה שכירושלים התברר, כי ל-39 משפחות עולים לא הוצע פתרון דיוור; ארבע מכינה ביקשו פתרון דיוור ולא קיבלו תשובה על בקשתן. המשרד הסביר, כי לעולים, השוהים במרכזי קליטה אלה מאז 1983, טרם הוצעו פתרונות דיוור כגלל מיעוט הפתרונות בירושלים, שבידי המשרד.

אשר לשלושים תיקי העולים שנבדקו במרכזי הקליטה באשדוד, נמצא, כי ל-16 עולים לא הוצע פתרון דיוור. לגביהם הסביר המשרד, שהרישום בתיקיהם איננו שלם ויתכן שכבר הוצעו להם פתרונות דיוור. מהסברים אלה עולה, שלשבת אשדוד נזהגת לרשום בתיקים רק פתרונות, שהעולים נאותו לקבלם, ולא פתרונות, שהוצעו להם ונדחו על ידיהם.

לדעת הביקורת, יש לרשום בתיקי העולים כל פתרון מוצע, כדי שהמערכת הטיפולית תוכל לעמוד על הסבירות והסדירות בהקצאת הפתרונות לעולים השוהים במרכזי קליטה. דרישה כזאת מעוגנת גם בנוהל הדיוור של המשרד.

בתשובתו מ-4.12.86 הודיע המשרד, כי הוא מודע לחשיבות התייעוד של כל הצעות הדיוור בתיקי העולים, והוא יוציא לאתר הוראת ריענון על כך, כנקבע בנוהל.

(ד) בדיקת התיקים העלתה, ששלוש בקשות של עולים טופלו באופן בלתי נאות כדלהלן:

(1) עולה, ילידת 1947, גרושה ואם לילד בן 11, עלתה מבריה"מ באוקטובר 1983 והתגוררה במרכז קליטה באשדוד.

העולה, מורה למוזיקה, קיבלה במאי 1984, בתום לימודיה באולפן, דמי אבטלה, ועד סוף אוגוסט 1984 דמי קיום בגין לימודים במרכז למידה. בספטמבר אותה שנה החלה העולה בלימודים בקורס במדרשה בתל אביב, תוך קבלת התחייבות מהמשרד לממן דמי קיום ונסיעה אך לא שכר הלימוד בשל משך הקורס - שלוש שנים. חודש לאחר מכן ביקשה העולה העברה למרכז קליטה בתל אביב עקב לימודיה שם. בקשתה נתמכה בהמלצת האגף לשירותי רווחה של הסוכנות היהודית, שלפיה מצב המשפחה היה קשה - העולה סבלה מהידרדרות נפשית מחמת קשיי פרנסה ובשל העובדה שלרגל לימודיה נותר הבן ללא השגחה, עד שעה מאוחרת.

בקשת ההעברה נדונה בדצמבר 1984 בתחילה ביחידת הדיוור במחוז תל אביב והמרכז ואחרי כן אצל מנהל המחוז, ובשני הדיונים נדחתה, בלא שנרשמו בתיק הסיבות לדחייה. בפברואר 1985 אישר מנהל יחידת הדיוור הארצית את העברת העולה להוסטל בנתניה אך העולה לא

עברה לגור בהוסטל. הסיבות לא נרשמו בתיק. במאי 1985 הפסיקה העולה את לימודיה בקורס, בחדשים יוני ויולי קיבלה דמי אבטלה ובספטמבר אותה שנה עזבה את הארץ.

בתשובתו מ-4.12.86 לגבי מקרה זה הסביר המשרד רק, כי אינו מוסמך לספל בבקשות העברה ממרכז קליטה אחד לאחר. הסבר זה איננו מתיישב עם העובדה, שהבקשה טופלה על ידי יחידת הדיוור במחוז ת"א והמרכז ומנהל המחוז ונדחתה על ידם. בתשובת המשרד אין התייחסות להעדר נימוקים ענייניים לדחיית בקשת העולה. אם הנימוק אכן היה חוסר סמכות לספל, מן הראוי היה להפנות את הבקשה להחלטת הגורם המוסמך לאישור העברה ולא לדחות את הבקשה על הסף: אולם בתיק העולה לא נמצא כל תיעוד המצביע על הפניית הבקשה לגורם מוסמך כאמור.

(2) משפחה בת חמש נפשות עלתה מארגנטינה בספטמבר 1982 והתגוררה במרכז קליטה באשדוד. ראש המשפחה, יליד 1938, שהיה סוחר בחוץ לארץ, הועסק כפועל בלתי מקצועי במפעל באשדוד.

בדצמבר 1983 ביקשה המשפחה פתרון דיור באשדוד. הפתרון, דירה בגודל 81 מ², הוקצה באמצע אוגוסט 1985 - כ-20 חודש מהמועד בו ביקשה המשפחה דיור - בלא שמהמסמכים בתיק ניתן לברר, מה עיכב את הטיפול. ברם, הדירה שהוקצתה היתה מאוכלסת בידי דייר, שסירב לפנותה ולהחזיר את המפתחות לחברה המאכלסת. המשפחה התלוננה בנובמבר 1985 בפני הנהלת המשרד ויו"ר הכנסת על ההקצאה האמורה, ועניינה הועלה בוועדת העלייה והקליטה של הכנסת. המשרד הסביר לוועדה, כי למשפחה הוצעו קודם לכן דירות שונות והיא סירבה להצעות. בתיק לא נמצא תיעוד על הצעות כאלה וסירוב להן. מכל מקום הדבר אינו מסביר את הקצאתה של דירה מאוכלסת.

במאי 1986 בוטלה ההפנייה לדירה דלעיל אך בתיק לא נמצא תיעוד על המשך טיפול בבקשת המשפחה לפתרון דיור.

בתשובתו מ-4.12.86 הסביר המשרד, כי כפי שצויין לעיל, הוצעו למשפחה פתרונות דיור שונים, וכל ההצעות נדחו על ידה. בינתיים הוצע לה פתרון אחר. בבדיקה חוזרת של תיק המשפחה נמצא, כי ביוני 1986 היא רכשה דירה במשכנתא.

(3) עולה רווק, יליד 1944, עלה, יחד עם אמו, אלמנה, ילידת 1915, מבריה"מ ביולי 1981. בחודשים ינואר ואפריל 1985 ביקשו השניים פתרון דיור משותף, והמשרד השיב, בין היתר, כי "בגלל גילה הגבוה של האם יש צורך בהקצאת דירה בקומה נמוכה וטרם נמצא הפתרון הנדרש". בנובמבר אותה שנה ובחודשים ינואר ומארס 1986 הוצעו למבקשים דירות, שכולן היו בקומות עליונות - רביעית או חמישית - והם סירבו לקבלן.

בתשובתו מ-4.12.86 הודיע המשרד, כי לאחר שהוצעו לעולים הצעות שלא היו מקובלות עליהם הם נעזרו במשכנתא לרכישת דירה.

(ה) בשלושה מקרים אושרה לעולים הלוואה מאחת הקרנות הכלכליות של המשרד להקמת עסק עצמאי: בשניים מהמקרים הותנה ביצוע ההלוואה בכך, שהעולה יעזוב לאלתר את מרכז הקליטה; במקרה השלישי לא הותנה הביצוע בתנאי כזה. התנאת ביצוע הלוואה כלכלית בעזיבת מקום מגורים במרכז קליטה איננה מעוגנת בנוהל המשרד.

בתשובתו מ-4.12.86 הודיע המשרד: במקרה אחד מהשניים, שהותנה מתן הסיוע בעזיבת מרכז הקליטה, היה בנסיבות המקרה מקום לחזור ולזון בצדקת ההתנאה. לגבי המקרה השני, בשים לב ליכולתו הכלכלית של העולה, ניתן היה להתנות את התנאי האמור. ובמקרה השלישי לא נתבקש העולה לפנות את מקום מגוריו במרכז הקליטה, משום שהטיפול בו היה לפי תנאים שונים מהרגיל.

לדעת הביקורת, על המשרד לקבוע בנדון כללים ברורים, שיבטיחו בפעולתו בעתיד אחידות ושוויון, ולפעול לפיהם כלפי עולים שעדיין מתגוררים במרכזי קליטה והם בעלי יכולת כלכלית לרכוש דירה.

מרכזי הקליטה מלכתחילה נועדו לשמש מסגרות מעבר לתקופה של שישה חודשים. תקופה זו אמורה לאפשר לעולה להסתגל לתנאי החיים בארץ, ללמוד עברית ולנסות למצוא תעסוקה ודירה. בגלל העדר פתרונות דיור בהיקף הרצוי הפכו מרכזי הקליטה לגורם מעכב של תהליך הקליטה, והעולים שוהים בהם תקופות ארוכות מאלו שנקבעו; לעתים אף מעבר לתקופת הוכאות להטבות כעולים. שהייה זו בתנאי נתק מהסביבה מסכה נזק לעולה ולמשפחתו וכך בכך מקשה על תהליך הקליטה הסדיר, כפי שתוכנן על ידי נורמי הקליטה. הנסיונות השונים, שנעשו לפינוי של עולים בממדים ניכרים ממרכזי הקליטה, הוכתרו בהצלחה חלקית בלבד חרף התנאים המועדפים שניתנו למי שנכון היה לעבור לדיור קבע. בדיקת התיעוד על סדרי הטיפול בהפניית עולים משישה מרכזי קליטה לדיור קבע העלתה ליקויים בנושאים הבאים: שמירה על עקרון התור שנקבע, שלפיו מי שהקדים לעלות לישראל הוא שיוכה בעדיפות בקבלת דיור קבע; קביעת סוג הפתרון שיינתן לעולה; הקפדה על תיוק מלוא התיעוד בתיק של העולה, כדי שניתן יהיה לעמוד על מכלול הפתרונות שהציע המשרד לעולה במהלך טיפולו בו.